

РОЗДІЛ 8

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.3/7

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-7/44>

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ НЕДОТОРКАНОСТІ ЖИТЛА: СУЧАСНИЙ СТАН НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРОБЛЕМНИХ ПИТАНЬ

CRIMINAL LIABILITY FOR VIOLATION OF THE INVIOABILITY OF HOUSING: THE CURRENT STATE OF SCIENTIFIC RESEARCH ON PROBLEMATIC ISSUES

Грищенко О.А., д.ю.н., професор,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін
Дніпровський державний університет внутрішніх справ

Стаття присвячена дослідженню сучасного стану наукових досліджень проблемних питань щодо кримінальної відповідальності за порушення недоторканості житла. У статті здійснюється огляд та аналіз існуючих доктринальних позицій щодо кримінальної відповідальності за порушення недоторканості житла, на підставі яких здійснено формування тенденцій кримінально-правової охорони права на недоторканість житла. Визначено, що протягом всього існування законодавчого закріплення ст. 162 КК України, в доктрині кримінального права завжди поставали проблемні питання щодо кримінальної відповідальності порушення недоторканості житла. Серед причин, які породжували теоретичні та законодавчі дискусії були різні, політичні, економічні, соціальні умови в яких перебувала Україна, так і сьогодні, досліджувані суспільні відносини, потребують особливої уваги враховуючи зазначені передумови. Зазначено, що більшість досліджень сучасного стану проблемних питань щодо кримінальної відповідальності за порушення недоторканості житла здійснювалися науковцями у більш ранніх працях, в яких досліджувались такі питання: встановлення зв'язку із правом на недоторканість приватного життя; з'ясування соціально-правової обумовленості ст. 162 КК України; питання кваліфікації порушення недоторканості житла за ст. 162 КК України, зокрема відмежування ст. 162 КК України ст. 364, 364-1, 365, 365-1, 182, 163, ч. 3 ст. ст. 185, 186, 187, 296, існуюча конкуренція статей суміжних статей та їх санкції; огляд форм кримінальної відповідальності, що передбачені за вчинення кримінального правопорушення за ст. 162 КК України. Доведено, що дослідження окремих ознак складу кримінального правопорушення передбаченого ст. 162 КК України як і у більш ранніх роках, так і на сьогодні має фрагментарний характер або залишається поза увагою науки кримінального права, що вимагає більш ґрунтовного їх дослідження.

Ключові слова: житло, кваліфікація, конкуренція, кримінальна відповідальність, кримінальні правопорушення, недоторканість.

The article is devoted to the study of the current state of scientific research on problematic issues of criminal liability for violation of the inviolability of housing. The article provides an overview and analysis of existing doctrinal positions on criminal liability for violation of the inviolability of housing, on the basis of which the formation of trends in criminal-legal protection of the right to inviolability of housing. It was established that throughout the existence of the legislative consolidation of Art. 162 of the Criminal Code of Ukraine, problematic issues regarding criminal liability for violation of the inviolability of housing have always arisen in the doctrine of criminal law. Among the reasons that gave rise to theoretical and legislative discussions were different, political, economic, social conditions in which Ukraine found itself, and today, the social relations under study suggest particular interest given the above prerequisites. It is noted that most of the studies of the current state of problematic issues of criminal liability for violation of the inviolability of housing were carried out by scientists in earlier works, which examined the following issues: establishing a connection with the right to privacy; clarifying the social and legal determinacy of Art. 162 of the Criminal Code of Ukraine; issues of qualification of violation of the inviolability of housing under Art. 162 of the Criminal Code of Ukraine, in particular, the delimitation of Art. 162 of the Criminal Code of Ukraine Art. 364, 364-1, 365, 365-1, 182, 163, Part 3 of Art. Art. 185, 186, 187, 296, the existing competition of articles of related articles and their sanctions; an overview of the forms of criminal liability provided for the commission of a criminal offense under Art. 162 of the Criminal Code of Ukraine. It has been proven that the study of individual signs of the criminal offense provided for by Art. 162 of the Criminal Code of Ukraine, both in earlier years and today, is fragmentary or remains without attention of the science of criminal law, which requires a more thorough study.

Key words: housing, qualification, competition, criminal liability, criminal offenses, inviolability.

Постановка проблеми та її актуальність. Право на житло – одне з найважливіших конституційних прав людини, яке тісно пов'язане з її гідним життям в особистому, захищеному від зовнішнього втручання просторі. Отже, порушення недоторканості житла не лише посягає на особисту свободу, а й становить загрозу для суспільства, держави в цілому. В рамках кримінального права питання захисту права на житло виникає під час захисту житла особи від несанкціонованого проникнення інших осіб, що передбачає встановлення покарання за вчинення такого кримінального правопорушення. Слід зазначити, що протягом всього існування законодавчого закріплення ст. 162 КК України, в доктрині кримінального права завжди поставали проблемні питання щодо кримінальної відповідальності порушення недоторканості житла. Серед причин, які породжували відповідні теоретичні та законодавчі дискусії були різні, політичні, економічні, соціальні

умови в яких перебувала Україна. На сьогоднішній день досліджувані суспільні відносини також потребують особливої наукової уваги, враховуючи зазначені передумови їх формування.

Стан дослідження проблеми. Незважаючи на значну увагу до цієї проблематики з боку таких науковців, як: Жмур Ю. М., Мюрквін Д. А., Присяжнюк І. І., Пігович І. Д., Резніченко Г. С., Романюк М. А., Салій П. І., Садула Л. М., Тадика Є., Чекмарьова І. М., Чупринський Б. О. та інших, протягом останніх двадцяти років, існуючі дослідження охоплюють більшість проблемних питань за весь період існування ст. 162 КК України проте, не всі. Так, на сьогодні відсутні окремі роботи, які б аналізували стан наукових розробок у контексті сучасних викликів. Це і підкреслює актуальність подальшого поглибленого вивчення цього питання.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є огляд та аналіз існуючих доктринальних позицій щодо кримі-

нальної відповідальності за порушення недоторканості житла, на підставі, яких буде сформовано тенденції кримінально-правової охорони права на недоторканість житла.

Виклад основного матеріалу. Питання кримінальної відповідальності за порушення недоторканості житла завжди привертало увагу фахівців кримінально-правового блоку. Серед спірних питань, які стосуються кримінально-правової охорони права на недоторканість житла слід зазначити, ті, що пов'язані із встановленням зв'язку із правом на недоторканість приватного життя; з'ясуванням соціально-правової обумовленості ст. 162 КК України; питаннями кваліфікації порушення недоторканості житла за ст. 162 КК України, зокрема існуючої конкуренцією статей та їх санкції, аналізом кваліфікуючих ознак тощо. Так, досліджуючи житло та інше володіння, як предмет злочину при порушенні недоторканості житла, Морквін Д. А., акцентував увагу на тому, що право на недоторканість житла нерозривно пов'язане з правом на недоторканість приватного життя, що повинні знаходити своє відображення при визначенні предмета злочину. На його погляд, при формулюванні термінів «житло» та «інше володіння», слід ураховувати встановлені потерпілим режими та обмеження, що стосуються вказаних предметів [6, с. 148–153]. Чупринський Б. О. аналізуючи (ототожуючи), у своїй роботі, права на недоторканість житла особи із права на житло, дійшов висновку про те, що Конвенція та практика Європейського суду з прав людини передбачає, що право на недоторканість житла є елементом права на недоторканість особистого життя. Саме тому право на недоторканість житла не зводиться Європейським судом з прав людини до права на недоторканість приміщень, які призначені або фактично використовуються для проживання людини [16, с. 109–113].

Розкриваючи питання щодо кримінальної відповідальності за порушення недоторканості житла Салій П. І., стверджував, що суттєве значення на теоретичному, законодавчому і практичному рівнях має з'ясування питання соціально-правової обумовленості злочину, передбаченого ст. 162 КК України. На думку вченого, соціально-кримінологічні, конституційні, нормативно-правові, психологічні, історичні, міжнародно-правові чинники обумовлюють заборони, передбачені у ст. 162 КК України [13, с. 105–112]. І хоча вказана думка науковця не втрачає актуальності й на сьогодні, вважаємо, що зазначена позиція щодо сутнісних та змістових характеристик вказаних чинників, потребує перегляду та детального обґрунтування.

Окремо маємо визначити дослідження присвячені питанням кваліфікації порушення недоторканості житла за ст. 162 КК України. Так, Жмур Ю. М. у своїй публікації визначає проблемні питання щодо розмежування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України від кримінальних правопорушень із суміжним складом, які утворюють конкуренцію норм (ст. ст. 270-1, 364, 364-1, 365, 365-1, КК України). Вчена звертає увагу на те, що за своїм змістом положення ч. 2 ст. 162 КК України є спеціальним видом зловживання та перевищення службовою особою своїх повноважень, оскільки з усіх можливих дій, які утворюють зловживання чи перевищення, криміналізує лише ті, що порушують недоторканість житла чи іншого володіння. На її думку вирішення цього питання повинно відбуватися таким чином, щоб перевага віддавалась саме цій нормі. Крім того, важливим на її думку є звернення уваги на сконструйовані складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 364, 364-1, 365 та 365-1 КК України та ст. 162 КК України. А саме ст. ст. 364, 364-1, 365 та 365-1 КК України сконструйовані як кримінальні правопорушення з матеріальним складом, в той час, як кримінальне правопорушення, передбачене ст. 162 КК України є кримінальним правопорушенням з формальним складом [3, с. 185–191]. Аналізуючи питання кваліфікації порушення недотор-

канності житла за ст. 162 КК України маємо зазначити й інші праці в яких піддається дослідженню питання відмежування ст. 162 КК України від злочинів із суміжним складом, які утворюють конкуренцію з положеннями ст. 162 КК України (ст. 182, 163, (ч. 3 ст. ст. 185, 186 та 187 КК України) [2, с. 171–177]. Інші вчені акцентують увагу на проблемах, що виникають при розмежуванні ст. 162 КК України з іншими правопорушеннями, такими як хуліганство або перевищення службових повноважень. Порівняння порушення недоторканості житла з іншими правопорушеннями, що мають схожі ознаки, допомагає краще зрозуміти специфіку цього кримінального правопорушення. Наприклад, хуліганство часто супроводжується агресивною поведінкою і може включати проникнення в чужий простір, але його мета – створення атмосфери страху або порушення громадського порядку. У разі незаконного проникнення ж основна мета – порушення права людини на недоторканість її житла, що є більш інтимним і особистим простором. З іншого боку, правопорушення, пов'язані з перевищенням службових повноважень, можуть бути схожими за ознаками, якщо державні посадовці незаконно входять у житло без належних підстав. У таких випадках важливо правильно встановлювати межі правомірності дій і наявність або відсутності дозволу на проникнення [5, с. 56–62; 4, с. 185–190; 15, с. 676–680].

Проте аналіз доктринальних джерел, які присвячені питанням кваліфікації порушення недоторканості житла за ст. 162 КК України, не обмежується тільки дослідженням питань відмежування ст. 162 КК України від кримінальних правопорушень із суміжним складом. Так, серед проблемних питань при кваліфікації ст. 162 КК України зазначаються й ті, що пов'язані із аналізом судової практики, зокрема існуюча конкуренція статей та їх санкції (необхідно відрізнити незакінчений замах на злочин, передбачений ч. 3 ст. 185 ККУ та окремо від нього виділяти добровільну відмову від такого злочину, що містить склад ст. 162 ККУ, оскільки замість покарання у виді позбавлення волі від 3 до 4 років за незакінчений замах на крадіжку з проникненням до чужого житла, вона буде покарана у межах санкції ст. 162 ККУ) [14]. Присяжнюк І. І. проаналізувавши окремі питання кваліфікації порушення недоторканості житла чи іншого володіння особи, визначає, що найбільш типовими помилками при кваліфікації є *неправильне встановлення співвідношення ст. 162 КК з іншими статтями Особливої частини КК; не врахування того, що після порушення недоторканості житла чи іншого володіння особи винний скоює ще й інший (інші) злочин (злочини)*. Це на думку автора зумовлює вільну кваліфікацію, а, отже, закономірно викликає призначене винуватому покарання, яке не буде необхідним та достатнім для його виправлення [9, с. 495–502]. Крім зазначеного, вчений під час аналізу судової практики щодо кваліфікації порушень недоторканості житла (ст. 162 КК України) виявив типові помилки, які стосуються встановлення предмета, суспільно небезпечного діяння, мети вчинення злочину, визначення моменту закінчення злочину, передбаченого ст. 162 КК України, співучасті у вчиненні цього злочину [7, с. 5–14].

Огляду форм кримінальної відповідальності, що передбачена за вчинення кримінального правопорушення за ст. 162 КК України, присвячена робота Присяжнюка І. І., який свого часу розглядав проблеми кримінально-правових санкцій за порушення недоторканості житла, за ст. 162 КК України, в тому числі аналізував покарання, передбачені ч. ч. 1 та 2 ст. 163 КК України та на підставі практики призначення покарання судами України за порушення недоторканості жита запропонував вдосконалення санкцій ст. 162 КК України [8, с. 503–509]. Враховуючи, що стан практики призначення покарання судами України за порушення недоторканості житла кожного року змінюється, а наведений аналіз автором був здійснений більше

15 років тому, існує потреба у з'ясуванні відповідної практики на сьогодні.

Фрагментарно у доктрині аналізують та досліджують ознаки складу кримінального правопорушення передбаченого ст. 162 КК [12, с. 82-103; 10, с. 49-53; 1, с. 127-132; 11, с. 122-126], проте ряд елементів відповідного складу кримінального правопорушення залишаються поза увагою науки кримінального права.

Вивчення існуючих доктринальних позицій щодо кримінальної відповідальності за порушення недоторканності житла виявив низку дискусійних питань. Серед них: зв'язок з правом на недоторканність приватного життя; підкреслюється нерозривний зв'язок права на недоторканність житла з правом на недоторканність приватного життя, що має враховуватись при визначенні предмета злочину та розумінні цього права Європейським судом з прав людини; соціально-правова обумовленість ст. 162 КК України: вказується на значну роль соціально-кримінологічних, конституційних, нормативно-правових, психологічних, історичних та міжнародно-правових чинників у формуванні заборони, передбаченої ст. 162 КК України. Ця позиція, хоч і актуальна, потребує перегляду та детального обґрунтування у сучасних реаліях; питання кваліфікації та конкуренції норм: Це один з найбільш проблемних аспектів. Звертається увагу на складність розмежування ст. 162 КК України від суміжних кримінальних правопорушень (зокрема, ст. ст. 270-1, 364, 364-1, 356, 365, 365-1, 182, 163, ч. 3 ст. ст. 185, 186 та 187 КК України), особливо

у випадках перевищення службових повноважень або хуліганства. Важливим є врахування різниці між формальним складом злочину за ст. 162 КК України та матеріальними складами злочинів, передбачених ст. ст. 364, 364-1, 365 та 365-1 КК України; судова практика та типові помилки: виявляються типові помилки у кваліфікації порушень недоторканності житла, пов'язані з неправильним встановленням співвідношення ст. 162 КК з іншими статтями, неврахуванням скоєння інших злочинів після порушення недоторканності житла, а також невірним встановленням предмета, суспільно небезпечного діяння, мети, моменту закінчення злочину та співучасті. Існує нагальна потреба в оновленому аналізі судової практики призначення покарань за ст. 162 КК України.

Висновки. Отже, кримінально-правова охорона права на недоторканність житла в Україні, незважаючи на її фундаментальне значення, стикається зі значними теоретичними та практичними викликами. Існуючі дослідження висвітлюють низку проблем, пов'язаних з тлумаченням, кваліфікацією та застосуванням ст. 162 КК України. Однак, з огляду на динамічні зміни в суспільстві, економіці та політиці, а також відсутність актуальних комплексних досліджень, що враховують сучасні реалії та судову практику, виникає потреба у подальшому поглибленому науковому аналізі та обґрунтуванні кримінально-правової охорони права на недоторканність житла. Це дозволить сформувати більш ефективні тенденції кримінально-правової охорони цього важливого конституційного права.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жмур Ю. М. Інші дії, що порушують недоторканність житла за ст. 162 КК України. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право.* 2015. Вип. 29. С. 127-132. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_018_2015_29_21;
2. Жмур Ю. М. Відмежування ст. 162 від злочинів із суміжним складом, які утворюють конкуренцію з положеннями ст. 162 КК України (ст. 182, 163, ч. 3 ст. ст. 185, 186 та 187 КК України). *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право.* 2013. Вип. 23. С. 171-177. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_018_2013_23_26;
3. Жмур Ю. М. Розмежування злочину "Порушення недоторканності житла" від злочинів із суміжним складом, які утворюють конкуренцію норм (Ст. 270-1, 364, 364-1, 356, 365, 365-1, КК України). *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право.* 2014. Вип. 26. С. 185-191. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_018_2014_26_31;
4. Жмур Ю. М. Підстави криміналізації злочину порушення недоторканності житла за ст. 162 КК України. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова.* 2012. Вип. 20. С. 185-190 (Серія 18 «Економіка і право»);
5. Лук'ячук В. О. Невідкладні слідчі дії: теорія та практика. Київ: Освіта України, 2022. 268 с.
6. Морквін, Д. А. Житло та інше володіння як предмет злочину при порушенні недоторканності житла. *Форум права.* 2015. № 5. С. 148-153. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/fp_index.htm_2015_5_27.pdf.
7. Присяжнюк І. Особливості кваліфікації порушення недоторканності житла (стаття 162 Кримінального кодексу України): огляд судової практики. *Вісник Національної академії прокуратури України.* 2017. № 1. – С. 5-14. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnaru_2017_1_3.
8. Присяжнюк І. І. Кримінально-правові санкції за порушення недоторканності житла (стаття 162 Кримінального кодексу України). *Держава і право.* 2010. № 47. С. 503-509.
9. Присяжнюк І. І. Про окремі проблеми кваліфікації злочинів за ст. 162 кк України «порушення недоторканності житла або іншого володіння особи». *Держава і право.* 2009. Вип. 46. С. 495-502.
10. Присяжнюк І. І. Проникнення як суспільно небезпечна дія у складі злочину, передбаченого ст. 162 Кримінального кодексу України. *Вісник національної академії прокуратури України/ 4'2009.* С. 49-53.
11. Садула Л. М., Пігович І. Д., Романюк М. А. Кримінальна відповідальність за недоторканість житла. *Право. ua.* № 4. 2022. С. 122-126
12. Салій П. І. Суб'єкт складу злочину порушення недоторканності житла та іншого володіння особи. *Юридична наука.* 2013. № 4. С. 82-103.
13. Салій П. І. Соціально-правова обумовленість заборони, передбаченої ст. 162 КК України. *Юридична наука.* № 3/2015. С. 105-112.
14. Тадика Є. Порушення недоторканності житла: проблеми кваліфікації та відповідальності. *Юридичні науки.* № 12 (64) (2018) <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2018-12-64-52>.
15. Чекмарьова І. М., Резніченко Г. С. Порушення недоторканності житла: проблеми кваліфікації. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство».* Випуск № 01, 2025. С. 676-680.
16. Чупринський Б. О. кримінальна відповідальність за порушення недоторканності житла або іншого володіння особи в Україні. *Вісник Академії адвокатури України.* 2(24) 2012. С. 109-113.